

KIEVITEN RINGEN OP AMELAND

De resultaten van 43 jaar ringwerk

Jan de Jong & Kees van Scharenburg

Het gaat niet goed met de Kievit op Ameland. In de periode 1985-97 is de soort afgenomen van 80 naar 50 broedparen per 100 hectare. Om meer inzicht te verkrijgen in dit aantalsverloop lijkt ringonderzoek onontbeerlijk om zodoende kennis te vergaren over de leeftijdsopbouw, de plaatstrouw van broedvogels, doodsoorzaken en dergelijke van Amelandse Kieviten. In de onderstaande bijdrage doen de auteurs de resultaten van 43 jaar ringwerk uit de doeken en geven een eerste impressie van het in 1998 gestarte RAS-project.

INLEIDING

De eerste Kieviten werden op Ameland in de jaren dertig van de vorige eeuw geringd. Tot 1955 gebeurde dit incidenteel, maar daarna kreeg het ringen, vooral van kuikens, een meer systematisch karakter. Door mensen als Simon Elgersma, Joop de Jong en de eerste auteur van dit artikel zijn vanaf 1955 tot en met 1998 in totaal 3.168 kuikens geringd. Daarvan zijn er inmiddels 194 dood teruggemeld.

Ringterugmeldingen geven informatie over het trek- en overwinteringsgedrag, verliesoorzaken, overlevingskansen en plaatstrouw van de vogels. Die informatie kan weer gebruikt worden om het aantalsverloop van de Amelandse broedvogelpopulatie te verklaren (De Jong & Van Scharenburg 1999).

Aan deze terugmeldingen zitten echter wel wat haken en ogen, die met name te maken hebben met de terugmeldingskansen en de interpretatie daarvan. Veel kievitmeldingen uit het buitenland hebben bijvoorbeeld betrekking op geschoten vogels. Je kunt je daarbij afvragen hoe het zit met andere doodsoorzaken en de meldkansen daarvan, of hoe constant de meldkans is van de geschoten vogels. Is die vergelijkbaar in de tijd of tussen landen? Dit alles is van grote invloed op ondermeer de representativiteit van de terugmeldingen en daarmee op het berekenen van leeftijden en overlevingskansen.

Een beter beeld van overleving en plaatstrouw kan verkregen worden door het jaarlijks vangen en controleren van broedende vogels, zoals het zogenaamde RAS-project beoogt. Daarbij staat RAS voor de Engelse term 'Retrapping Adults for Survival', dat wil zeggen het vangen en hervangen van volwassen vogels om de overleving te bepalen. Op Oost-Ameland is in navolging van Bil en Schuurs (1999) in 1998 met een dergelijk project voor de Kievit begonnen. In het voorjaar van 2000 is door de BFVW ook in zeven wachtgebieden in Friesland met een dergelijk project

Kievit

foto: Anton Huitema

gestart. In dit artikel willen we iets vertellen over de resultaten van het ringwerk op Ameland.

HET RINGEN VAN KUIKENS

Op Ameland worden vooral vanaf 1955 kuikens gevangen en geringd. De kern van deze ringactiviteiten ligt in de polder ten oosten van Nes, een graslandgebied van ongeveer 400 hectare. Tabel 1 geeft een overzicht van het aantal geringde kuikens. Te zien is dat in de loop der tijd door een verhoogde inspanning steeds meer kievit-kuikens geringd zijn, vooral na 1980. In 1980 en 1983 is niet geringd, omdat zoals het archief vermeld, door reorganisaties op het ministerie de ringvergunningen niet of te laat werden ontvangen.

Van al deze geringde kuikens zijn er tussen 1955 en 1998 194 dood teruggemeld, oftewel 6,1 %. In tabel 2 is weergegeven uit welk seizoen en waarvandaan de meldingen komen. Daarbij is de volgende seizoensindeling gebruikt: voorjaar (maart-mei), zomer (juni-augustus), najaar (september-november) en winter (december-februari).

Tabel 1. Aantal geringde kievit-kuikens in de periode 1955-98

Periode	Aantal	Gem. per jaar
1955-59	91	18
1960-69	237	24
1970-79	567	57
1980-89	1.014	127
1990-98	1.259	140
Totaal	3.168	72

De meeste meldingen komen uit het voorjaar en de zomer en wel voornamelijk van Ameland zelf. Verder zijn er meldingen van andere Waddeneilanden en een enkele uit Nederland, Frankrijk, Duitsland en Zweden. Pas in de winter verandert dit beeld en komen de meeste meldingen uit Zuidwest-Europa. Dit beeld komt overeen met wat Speek & Speek (1984) schetsen voor de Nederlandse Kievit in het algemeen.

Van de op Ameland in de broedtijd (voorjaar) teruggemelde vogels is 90% afkomstig van het eiland zelf, vooral van de polder in Oost-Ameland. 10% van de op Ameland geringde Kieviten wordt in het voorjaar buiten Ameland teruggemeld. Dit duidt op een aanzienlijke plaatstrouw.

Tabel 2. Aantal terugmeldingen per seizoen en per regio/land

Gebied	Voorjaar	Zomer	Najaar	Winter	Totaal
Ameland	78	43	14	1	136
Ned. Wadden	6	1	2	1	10
Nederland	1	0	0	0	1
Zweden	1	0	0	0	1
Duitsland	1	0	0	1	2
Engeland	0	0	0	3	3
Frankrijk	2	1	4	22	29
Spanje	0	0	0	9	9
Portugal	0	0	0	3	3
Totaal	89	45	20	40	194

Tabel 3. Aantal terugmeldingen verdeeld naar oorzaak en seizoen

Oorzaak	Voorjaar	Zomer	Najaar	Winter	Totaal
Afschot	0	1	3	34	38
Prikkeldraad	16	3	3	0	22
Predatie	9	2	0	1	12
Verkeer	14	13	4	0	31
Overig	6	1	2	1	10
Onbekend	44	25	8	4	81
Totaal	89	45	20	40	194

Tabel 3 geeft uitgesplitst naar de seizoenen een overzicht van de verliesoorzaken. Van een deel van de vogels is de verliesoorzaak onbekend. Bij de vogels waarvan deze wel bekend is, spelen afschot, het verkeer, verward raken in prikkeldraad en in wat mindere mate predatie een rol. Afschotmeldingen komen vrijwel geheel voor rekening van de overwinteringsgebieden in Zuidwest-Euro-pa: Frankrijk, Spanje en Portugal.

In het voorjaar zijn de prikkeldraadmeldingen opvallend. De vaak onstuimige balts op een winderig eiland met veel prikkeldraadhekjes lijkt dan voor de Kievit niet zonder risico. Verkeersslachtoffers vallen zowel in het voorjaar als in de zomer. In het voorjaar betreft het vooral volwassen vogels, in de zomer deels ook kuikens. De toegenomen verkeersintensiteit op het eiland zal daarbij zeker een rol spelen.

Met behulp van de terugmeldingen uit de periode 1955-1994 (n=126) zijn de overlevingskansen berekend (Haldane 1955). De gemiddelde leeftijd van de Amelandse Kieviten bedraagt 3-4 jaar. De jaarlijkse overlevingskans van volwassen vogels is 79%, van eerstejaars vogels 65%. Deze schattingen liggen iets hoger dan die voor de Engelse Kievit (Peach *et al.* 1994). De berekende overlevingskansen zijn belangrijk om het verloop van de broedvogelpopulatie te verklaren. Ze zijn echter het gemiddelde over een groot aantal jaren en dat roept de vraag op of ze ook nu nog opgaan en in hoeverre er tussentijdse veranderingen zijn opgetreden. Daar hopen

we via het RAS-project achter te komen.

RAS-PROJECT

Doel van het Amelandse RAS-project is het verkrijgen van meer gedetailleerde informatie over overleving, leeftijdsopbouw en plaatstrouw van de populatie. Populair gezegd: is er sprake van vergrijzing van de populatie en/of hebben we te maken met verplaatsingen naar elders.

Vanaf 1998 worden in de polder ten oosten van Nes zo veel mogelijk Kieviten op het nest gevangen. Om het risico op verstoring zo klein mogelijk te houden, is de vangperiode beperkt tot de decade voor de ei-uitkomst, dus van eind april tot ongeveer 10 mei. Het vangen gebeurt met beugelnetjes en op vergunning van het Vogeltrekstation.

De gevangen vogels worden gecontroleerd op geslacht en leeftijd, tevens worden een aantal maten opgenomen, zoals het gewicht en de lengte van vleugel, kop, snavel en tarsus. Als de vogel niet geringd is, wordt er een ring aangelegd. Draagt de vogel een ring dan wordt het ringnummer genoteerd en via het Vogeltrekstation of het eigen databestand achterhaald om welke vogel het gaat.

Omdat het project nog maar kort draait, kunnen we alleen enkele voorlopige resultaten laten zien. Tabel 4 geeft een overzicht van het aantal gevangen volwassen vogels evenals het aantal geringde en ongeringde Kieviten. Uit de tabel blijkt dat ongeveer eenderde van de gevangen vogels al

geringd is. Bovendien zijn door de toegenomen ervaring in het tweede jaar meer vogels gevangen.

Tabel 5 laat zien dat vrijwel alle geringde vogels van Ameland afkomstig zijn, een bevestiging van de al eerder genoemde plaatstrouw. Dit geldt voor de polder als geheel, maar ook binnen de polder blijkt de plaatstrouw groot te zijn. Van de als kuiken op Ameland geringde en gecontroleerde vogels blijkt 82% (n=24) in hetzelfde poldergedeelte te worden teruggevonden. Van de als volwassen geringde en later gecontroleerde vogels is dat 100% (n=8).

Tabel 4. Aantal gevangen Kieviten gedurende het RAS-project in 1998 en 1999

Jaar	Geringd	Ongeringd	Totaal gevangen
1998	17	30	47
1999	23	44	67
Totaal	40	74	114

Tabel 5. Herkomst van de gedurende het RAS-project gevangen vogels in 1998 en 1999

Jaar	Ameland	Elders	Totaal
1998	16	1	17
1999	23	0	23
Totaal	39	1	40

Tabel 6. Aantallen gevangen mannetjes en vrouwtjes gedurende het RAS-project in 1998 en 1999

Jaar	Man	Vrouw	Totaal
1998	10	33	43
1999	8	57	65
Totaal	18	90	108

Uit tabel 6 blijkt dat ongeveer 80% van de gevangen vogels vrouwtjes zijn. Mannen komen er dus bekaaid vanaf. De reden daarvan is niet helemaal duidelijk. Misschien zitten de vrouwtjes meer op de eieren en hebben ze daardoor een grotere vangkans of misschien ligt het aan het tijdstip van de vangsten, nl. aan het eind van de middag en het begin van de avond. Een mogelijke aanwijzing daarvoor is dat bij een middagvangst op 5 mei 2000 3 van de 4 gevangen vogels mannetjes waren, terwijl alle avondvangsten tot dan toe alleen maar vrouwtjes hadden opgeleverd. Het is in ieder geval een interessant fenomeen dat mogelijk consequenties heeft voor de interpretatie van de met het project verzamelde informatie. In tabel 7 staat de leeftijdsverdeling van

Kievit-kuiken

foto: Anton Huitema

de gevangen vogels die ooit als kuiken zijn geringd. Ongeveer de helft is 1 of 2 jaar oud. Opmerkelijk is ook het hoge percentage dat 5 jaar of ouder is. De oudste gevangen vogel is een vrouwtje van 15 jaar oud dat ooit in Noord-Holland als kuiken is geringd. Bij deze tabel moet wel bedacht worden dat de steekproef klein is en dat jongere vogels een grotere vangkans hebben, omdat ze in grotere aantallen voorkomen. Je zou kunnen zeggen dat ze domweg niet genoeg tijd hebben gehad om oud te worden. Om een wat betrouwbaarder beeld te krijgen van de leeftijdsopbouw zullen dus correcties moeten worden uitgevoerd en zal er bovenal nog vele jaren gevangen moeten worden. De tabel laat ook zien dat het ringen van kuikens en het RAS-project elkaar mooi aanvullen. We zouden nu nog

maar heel weinig over de leeftijdsverdeling en de herkomst weten als er in de voorgaande jaren niet zoveel kuikens geringd zouden zijn.

Tot nu toe zijn van 106 vogels de lichaamsmaten (biometrie) opgenomen. De resultaten zijn, uitgesplitst naar geslacht, samengevat in tabel 8. De verschillen zijn getoetst met behulp van een t-toets. Uit de tabel blijkt dat de vrouwtjes gemiddeld zwaarder zijn, maar dat de mannetjes een iets grotere snavel hebben. Gewicht en tarsusmaat komen overeen met de literatuurgegevens. De snavellengte is iets groter dan wat bekend is, maar de vleugellengte van de mannetjes is aanzienlijk korter (Cramp & Simmons 1983). De reden van de kortere vleugellengte is niet duidelijk, maar kan te maken hebben met de kleine en daardoor per toeval wat scheve steekproef.

CONCLUSIES

Het meer traditionele ringen van kuikens levert belangrijke informatie op over trek-, overwintering, doodsoorzaken, plaatstrouw en overleving. Echter op een globaal niveau. Terugmeldingen van Ameland Kievit komen in het voorjaar en de zomer vooral van Ameland zelf. Voor zover bekend zijn de doodsoorzaken verward raken in

prikkeldraad, aanrijdingen met het verkeer en in wat mindere mate predatie. In de winter zijn de Kievit vooral in Zuidwest-Europa te vinden. Afschot is dan verreweg de belangrijkste gemelde doodsoorzaak.

Tabel 7. Leeftijdsverdeling van de gevangen Kievit gedurende het RAS-project

Leeftijd (jaren)	Aantal	%
1	9	28
2	8	25
3	3	9
4	1	3
5	4	13
>5	7	22
Totaal	31	100

De gemiddelde leeftijd wordt op 3-4 jaar geschat.

Het RAS-project loopt nog maar kort, maar de resultaten lijken veelbelovend, vooral in combinatie met het ringen van kuikens. Het project zal waarschijnlijk in betrekkelijk korte tijd onze kennis over leeftijdsopbouw, plaatstrouw en de lichaamsmaten vergroten. Een verrassend aandachtspunt is daarbij het verschil in vangkans tussen mannetjes en vrouwtjes. Beide ringprojecten zijn onontbeerlijk om ontwikkelingen van de Ameland Kievitpopulatie te kunnen verklaren.

Tabel 8. Lichaamsmaten (gemiddelden) van mannetjes en vrouwtjes Kievit, gemeten gedurende het RAS-project. Tussen haakjes vermelde waarde betreft de standaardafwijking.

Lichaamsmaten	Man (N=17)	Vrouw (N=89)	Significantie
Gewicht (gram)	212,6 (2,25)	226,4 (1,39)	p<0,0001
Vleugellengte (mm)	226 (1,24)	224,4 (0,60)	ns
Kop (mm)	61,3 (0,28)	60,9 (0,16)	ns
Snavel (mm)	25,4 (0,19)	24,7 (0,11)	p<0,05
Tarsus (mm)	47,4 (0,34)	47,6 (0,17)	ns

DANKWOORD

Met dank aan Simon Elgersma, Joop de Jong, Anne Beijaard en Paulus Brouwer voor het beschikbaar stellen van gegevens en de hulp bij het vangen. Verder gaat onze dank uit naar het Vogeltrekstation te Heteren voor het beschikbaar stellen van de ringgegevens.

LITERATUUR

- BIL W. & SCHUURS J. 1999. Overlevingskansen van kievitpulli op intensief gebruikt grasland. Vogeljaar 47 (2): 55-64.
- CRAMP S. & SIMMONS K.E.L. 1983. Handbook of the birds of Europe, the Middle East and North Africa: the Birds of the Western Palearctic. Vol. 3: Waders to gulls.
- JONG J. DE & K. VAN SCHARENBURG 1999. Het geheim van de kievit. Jaarverslag 1998 Vogelwacht Nes-Buren Ameland.
- HALDANE J.B.S. 1955. The calculation of mortality rates from ringing data. Proceedings 11th International Ornithological Congress: 454-458. Basel.
- Peach W.J., P.S. Thompson & J.C. Coulson 1994. Annual and long-term variation in the survival rates of British Lapwings. Journal of Animal Ecology 63: 60-70.
- SPEEK B.J. & G. SPEEK 1984. Thieme's vogeltrekatlas. Zutphen.